

SITUÁCIA V OBLASTI OCHRANY DETÍ PRED NÁSILÍM Z POHLADU MVO ZAMERANEJ NA POSKYTOVANIE POMOCI TÝRANÝM, ZNEUŽÍVANÝM A ZANEDBÁVANÝM DEŤOM

Náruč – Pomoc deťom v kríze
Ivan Leitman, Mária Leitmanová

K vypracovaniu tejto stručnej analýzy nás vedú obavy o deti, ktoré sú dnes a denne na Slovensku vystavené násiliu zo strany najbližších, opomínaní zo strany inštitúcií, ktoré ich majú chrániť a ľahostajnosti zo strany širokej verejnosti, ktorej záujem sa prebúda len v zriedkavých prípadoch, keď dôjde k mediálnemu odhaleniu obzvlášť krutého zaobchádzania s deťmi s fatálnymi následkami.

Dovoľujeme si poukázať na vážnosť situácie, pretože po rokoch práce s detskými obeťami týrania, zneužívania a zanedbávania opakovane narážame na obmedzenia, ktoré nám bránia v účinnej pomoci deťom. Naše skúsenosti nás vedú k záveru, že nejde o zlyhanie ľudského faktora, ale o systémové nedostatky, ktoré je v záujme detí potrebné čo najskôr odstrániť a nahradiť schodnými riešeniami.

V tejto súvislosti chceme apelovať na všetkých, ktorí majú kompetencie či akúkoľvek možnosť zlepšiť situáciu detí ohrozených násilím, aby zobrali na vedomie naliehavosť tohto problému a začali čo najskôr hľadať spôsoby, ako takýmto deťom poskytnúť včasnú a účinnú pomoc. Považujeme tiež za dôležité pripomenúť, že *1. „dieťa vzhľadom na svoju telesnú a duševnú nezrelosť potrebuje osobitné záruky, starostlivosť a zodpovedajúcu právnu ochranu“ a že ² „záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi“.* Pre úplnosť pripomíname aj Článok 19 Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý deťom prisudzuje právo na život bez násilia a štátom povinnosť zabezpečovať *2. „ochranu detí pred akýmkoľvek telesným alebo duševným násilím ...alebo zneužívaním, včítane sexuálneho zneužívania...“*

V systéme ochrany detí pred násilím a sexuálnym zneužívaním sa stretávame s celým radom nedostatkov. Každý z nich je už sám osebe vážnou prekážkou pomoci, v kombinácii však predstavujú hradbu, ktorá namiesto ochrany odsudzuje deti na ešte väčšie útrapy a vopred zmarený život. Pokúsime sa pomenovať niektoré z najvážnejších systémových obmedzení tak, ako ich vnímame na základe našich skúseností a tiež v kontexte odporúčaní a smerníc Rady Európy, Európskeho parlamentu a ďalších relevantných medzinárodných dokumentov.

• Chýba národná stratégia na ochranu detí pred násilím

V oblasti prevencie a eliminácie násilia páchaného na deťoch nám chýba národná stratégia, ktorá by určila hlavné smery, akými by sa Slovensko malo uberať. Absencia samostatnej národnej stratégie na ochranu detí pred násilím vedie k rozdrobeniu opatrení do rôznych, navzájom neprepojených národných akčných plánov, ktoré sa napokon aj tak neplnia, alebo sa plnia iba formálne a v nedostatočnej miere, ako to s ľútosťou sledujeme v prípade Národného akčného plánu pre deti na roky 2008 - 2012.

V súvislosti s už spomenutým právom detí na osobitnú ochranu by sme radi poukázali na to, že prevencia a eliminácia násilia páchaného na deťoch si zaslúži rovnakú, ak nie väčšiu pozornosť, aká sa venuje prevencii a eliminácii násilia páchaného na ženách, a to aj v rovine tvorby osobitných národných stratégií a akčných plánov.

⁴ Zložitost' a význam tohto problému a množstvo zainteresovaných aktérov si vyžadujú strategický prístup. Krajiny musia identifikovať krátkodobé a dlhodobé ciele, prehodnotiť legislatívne a inštitucionálne rámce a spustiť participačné procesy, do ktorých by sa zapojili všetci zainteresovaní a ktoré by zmobilizovali všetky dostupné zdroje.

³ Kľúčové odporúčania ... smerujú k vytvoreniu integrovanej národnej stratégie na ochranu detí pred násilím. Túto stratégiu chápeme ako mnohostranný a systémový rámec plne integrovaný do národnej politiky presadzovania a ochrany práv dieťaťa, s konkrétnym časovým rámcom, realistickými cieľmi, v rámci koordinácie a monitorovania konkrétnou národnou inštitúciou ..., podporovaný adekvátnymi ľudskými a finančnými zdrojmi a založený na súčasných odborných poznatkoch.

⁸ ...treba sa posunúť od izolovaných akcií smerom k tvorbe a uplatňovaniu holistických stratégií zapájajúcich všetkých zainteresovaných;

1. Deklarácia práv dieťaťa prijatá Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov 20. novembra 1959
2. Dohovor o právach dieťaťa
4. Program Rady Európy „Budovanie Európy pre deti a s deťmi“
3. Usmernenia Rady Európy pre integrované národné stratégie na ochranu detí pred násilím
8. Návrh Stratégie Rady Európy o právach dieťaťa (2012-2015)

- **Chýba reálne posúdenie miery závažnosti problému týrania a zneužívania detí v SR**

V našej krajine akoby pretrvávalo presvedčenie, že Slovenska sa problém týrania a sexuálneho zneužívania detí netýka, vyskytuje sa len výnimočne, a preto nie je potrebné venovať mu osobitnú pozornosť. Takémuto uspokojeniu navráva nízky počet oficiálne zachytených prípadov v rôznych rezortoch, protirečia mu však závery výskumov tohto javu v zahraničí.

Podľa údajov Rady Európy je približne každé piate dieťa v Európe obeťou nejakej formy sexuálneho násillia.

⁶ Dostupné údaje naznačujú, že asi 1 z 5 detí v Európe je obeťou nejakej formy sexuálneho násillia. Odhaduje sa, že v 70 až 85% prípadov je násilníkom osoba, ktorú dieťa pozná a a ktorej dôveruje. Sexuálne násillie môže mať pritom mnoho podôb: sexuálne zneužívanie v rodinnom kruhu, detská pornografia a prostitúcia...sexuálne násillie zo strany rovesníkov a pod.

K podobným záverom dochádzajú rôzne štúdie ohľadom fyzického násillia páchaného na deťoch.

Keďže na Slovensku dosiaľ neprebehol žiadny relevantný výskum zameraný na zistenie výskytu týrania a sexuálneho zneužívania detí, rozsah tohto problému možno len odhadovať. Ak by sme vychádzali z predpokladu, že týranie/sexuálnemu zneužívaniu detí v SR sú vystavené hoci len 2% detí (1/10 z odhadov Rady Európy), pri populácii približne 1 200 000 detí *dospejeme k odhadu minimálne 24 000 detí ohrozených týraním a zneužívaním...* Rezort práce, sociálnych vecí a rodiny pritom v roku 2010 zachytil iba 345 týraných, zneužívaných a zanedbávaných detí. Presné štatistiky rezortu vnútra nemáme k dispozícii, ale predpokladáme, že zistené prípady týrania, sexuálneho zneužívania alebo sexuálneho vykorisťovania detí za rok 2010 celkovo nepresiahli počet niekoľkých stoviek detí.

Z uvedeného je zrejmé, že ak chceme poznať reálnu mieru výskytu týrania a zneužívania detí, bez výskumu sa nezaobídeme. Rovnako ako v prípade tvorby národných stratégií, aj tu vnímame potrebu venovať výskumu násillia páchaného na deťoch v SR prinajmenšom rovnakú pozornosť, aká sa venuje problematike násillia páchaného na ženách. Preto sa stotožňujeme so závermi ³ Usmernení Rady Európy, ktoré výskum, štatistické sledovanie a vytváranie národných databáz zahŕňajú medzi dôležité nástroje tvorby a implementácie opatrení na ochranu detí pred násillím:

³ „Identifikácia efektívnej stratégie na ochranu detí pred násillím závisí od dostupnosti a správnej analýzy dát na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni. *Prijatie programu národného výskumu predstavuje najvhodnejší spôsob presadzovania integrovaného a systémového prístupu k zberu dát, ich analýze, zverejňovaniu...* „

³ „... pravidelné štatistické monitorovanie ... násillia páchaného na deťoch na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni, vo všetkých prostrediach. Tieto dáta by mali byť štruktúrované podľa pohlavia, veku, foriem násillia...“

³ „Vytváranie národných databáz a) o narodení a úmrtí detí, včítane nastavenia mechanizmu preskúmania smrti (a vážneho poranenia) dieťaťa, ... včítane zaznamenávania všetkých prípadov násillia na deťoch ... a (databáz) osôb stíhaných/odsúdených pre násillie páchané na deťoch, včítane ich genetického profilu (DNA)

- **Chýba vyhľadávacia činnosť zameraná na detské obeť týrania a sexuálneho zneužívania**

Údaje uvedené v predchádzajúcej časti naznačujú, že v SR existuje veľká skupina detí ohrozených týraním a zneužívaním v počte rádovo niekoľko desiatok tisíc, ktorým systém neposkytuje potrebnú pomoc a ochranu, pretože tieto deti sú „neviditeľné“ a ako také prepadávajú podpornou sieťou.

Osobitne by sme chceli upozorniť na to, že v rámci skupiny detí zachytených v rámci opatrení sociálnoprávnej ochrany drvivú väčšinu tvoria zanedbávané deti, menšiu časť detí týrané fyzicky a len zanedbateľnú časť detí sexuálne zneužívané. Extrémne nízky počet detí identifikovaných ako obeť sexuálneho zneužívania nepovažujeme za dobrú správu, ale naopak za signál, že tu zásadným spôsobom zlyháva vyhľadávacia činnosť. Deti ohrozené tým najzávažnejším spôsobom tak nemajú najmenšiu šancu, že ich niekto ochráni a zabráni ich ďalšiemu zneužívaniu.

Čoraz častejšie sa stretávame tiež s tým, že ohrozené deti sa do centra záujmu zodpovedných inštitúcií dostávajú až vtedy, keď už sa u nich v dôsledku dlhodobého pôsobiacich negatívnych vplyvov začnú prejavovať problémy v správaní. Nie výnimočne dochádza k tomu, že takýmto deťom sa namiesto pomoci dostávajú rôzne výchovné opatrenia a obeť týrania, zneužívania a zanedbávania končia v represívnych zariadeniach.

V záujme ochrany detí je nevyhnutné čo najskôr začať s aktívnou vyhľadávacou činnosťou zameranou na identifikáciu obetí týrania a sexuálneho zneužívania. Do vyhľadávania je potrebné zapojiť čo najširší okruh pracovníkov prvej línie pracujúcich s deťmi (pediatrov, detské sestry, traumatológov, učiteľov materských, základných a stredných škôl, sociálnych pracovníkov, detských psychológov...). Zároveň treba vytvoriť také prostredie, ktoré by k identifikácii ohrozených detí motivovalo aj širokú verejnosť (susedia, známi, spolužiaci...).

6. Kampaň Rady Európy „Jedno z piatich“

3. Usmernenia Rady Európy pre integrované národné stratégie na ochranu detí pred násillím

Za neoddeliteľnú súčasť úspešnej vyhľadávacej činnosti považujeme **oznamovaciu povinnosť**. Túto je potrebné upraviť nielen legislatívne, ale aj v rámci interných smerníc pre pracovníkov jednotlivých rezortov tak, aby si lekári, učitelia či sociálni pracovníci nenechávali podozrenie na týranie, zneužívanie a zanedbávanie detí pre seba, ale aby ho oznámili kompetentným orgánom (orgány činné v trestnom konaní, orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately).

⁷ Článok 16, *Oznámenie podozrenia zo sexuálneho zneužívania alebo sexuálneho vykorisťovania*

1. Členské štáty prijímú opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby pravidlá zachovávaní dôvernosti stanovené vo vnútroštátnych právnych predpisoch v súvislosti s osobami vykonávajúcimi určité povolanie, ktorých hlavnou pracovnou náplňou je práca s deťmi, neznemožňovali osobám vykonávajúcim takéto povolanie oznámiť príslušným orgánom zodpovedným za ochranu detí každú situáciu, pri ktorej majú opodstatnené dôvody domnievať sa, že dieťa je obeťou niektorého z trestných činov uvedených v článkoch 3 až 7.

2. Členské štáty prijímú opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby každá osoba, ktorá má poznatky alebo dôvodné podozrenie, že sa páchajú trestné činy uvedené v článkoch 3 až 7, tieto skutočnosti oznámila príslušným orgánom.

V záujme overenia účinnosti interných smerníc týkajúcich sa ohlasovacej povinnosti treba periodicky vyhodnocovať počet a dopad oznámení v rámci jednotlivých rezortov. Iba tak bude možné zistiť, či je tento nástroj vyhľadávacej činnosti nastavený efektívne, prípadne či nie je potrebné jeho nastavenie upraviť.

Veľmi dôležité je tiež **vzdelávanie profesionálov pracujúcich s deťmi alebo zodpovedných za ochranu detí**, pretože len dôkladná znalosť signálov ohrozenia, vonkajších prejavov násillia páchaného na deťoch, citlivej komunikácie s obeťami, postupov pomoci a systému pomáhajúcich inštitúcií umožňuje potenciálnu obeť týrania a zneužívania nielen identifikovať, ale jej aj poskytnúť včasnú a účinnú pomoc.

³ Všetci relevantní profesionáli by mali disponovať vedomosťami a zručnosťami, ktoré im umožnia predchádzať násilliu páchanému na deťoch, odhaľovať ho a účinne naň reagovať. Pre tento účel by národné osnovy vzdelávania mali obsahovať povinné priebežné vzdelávanie zamerané na prevenciu, identifikáciu, posúdenie a podávanie správ o prípadoch násillia na deťoch.

⁷ (36) Odborným pracovníkom, ktorí môžu prísť do kontaktu s obeťami sexuálneho zneužívania a sexuálneho vykorisťovania v detskom veku, by mala byť poskytnutá príslušná odborná príprava zameraná na identifikáciu a zaobchádzanie s takýmito obeťami. Táto odborná príprava by sa mala podporiť u príslušníkov týchto kategórií, ktorí majú možnosť prísť do kontaktu s obeťami v detskom veku: príslušníci polície, prokurátori, právnici, sudcovia a súdni zamestnanci, zdravotnícky personál, personál venujúci sa starostlivosti o deti...

⁹ *Odborný výcvik personálu, ktorý je zaangažovaný na konaní*

Každý členský štát stimuluje prostredníctvom svojich verejných služieb alebo financovania organizácií na pomoc obeťami iniciatívy, ktoré umožnia personálu, ktorý je zaangažovaný na konaní alebo je inak v kontakte s obeťami, aby dostal primerané odborné školenie so zvláštnym zreteľom na najzraniteľnejšie skupiny.

¹¹ Odborníkom pracujúcim s maloletými obeťami a svedkami by malo byť poskytnuté primerané odborné školenie, vzdelanie a informácie s cieľom zlepšiť a podporovať špecializované metódy, prístupy a postoje na ochranu a efektívne a citlivé zaobchádzanie s maloletými obeťami a svedkami.

Na základe našich poznatkov a skúseností považujeme za potrebné zdôrazniť, že podmienkou úspešnej vyhľadávacej činnosti je spolupráca profesionálov naprieč rezortmi (aby sa informácie o možnom násillí na dieťati nestratili na niektorom z rezortných pracovísk), dôkladná znalosť problematiky násillia páchaného na deťoch (signály ohrozenia, možnosti pomoci, spolupracujúce inštitúcie...) a prepracovaný systém evidencie, spracovania a zdieľania informácií o deťoch identifikovaných ako obeť týrania a zneužívania.

7. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ

3. Usmernenia Rady Európy pre integrované národné stratégie na ochranu detí pred násillím

7. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ

9. Rámcové rozhodnutie Rady Európskej únie z 15. marca 2001 o postavení obeť v trestnom konaní

11. Smernica pre výkon spravodlivosti v záležitostiach týkajúcich sa maloletých obeť a svedkov trestných činov

- **Chýba väčšia angažovanosť pracovníkov prvej línie/verejnosti**

Bežne sa stretávame s tým, že týranie či sexuálne zneužívanie detí, osobitne na obrazovkách, vyvoláva v ľuďoch silné emócie, odmietanie, pohoršenie, ochotu pomôcť... Žiaľ, pri obrazovkách to zväčša aj končí. V reálnom živote si ľudia neradi pripúšťajú detské utrpenie - spochybujú, bagatelizujú, odmietajú uveriť. Stretávame sa so sociálnymi pracovníkmi, ktorí roky evidujú rodiny s deťmi ohrozenými týraním a zneužívaním, ale nekonajú, pretože „je ich málo, sú zahŕtení administratívnou prácou, nemajú čas na prácu v teréne, nemajú k dispozícii auto, rodinu navštívili, ale opakovane nikoho nenašli doma, pri návšteve rodiny násilník všetko poprel, rodičia sú síce nezodpovední alkoholici, ale takých je plná dedina, deti sú nezvládnuteľné a rodičia robia, čo vedia, lepšia zlá rodina ako žiadna ...“. Stretávame sa s učiteľmi, ktorí by aj urobili niečo v prospech zakríknutého, ubitého, vyhladovaného, dlhodobo neprosievajúceho dieťaťa, ale nekonajú, pretože „matka im už minule vynadala, keď sa dieťaťa zastali, nechcú sa zbytočne starať do záležitostí rodiny, keď posledne poslali oznámenie na úrad, aj tak sa nič nezmenilo, majú z toho len samé nepríjemnosti...“. Stretávame sa s lekármi, ktorí nekonajú, pretože „keby mali zisťovať pôvod každého zranenia, nemali by čas liečiť, aj mali podozrenie, ale neboli si istí, nechce sa im vláčiť po súdoch, boja sa, že by sa im dotýčný mohol pomstiť...“. Stretávame sa s detskými psychológmi, ktorí za roky poradenskej praxe nezaznamenali ani jedno podozrenie na týranie či zneužívanie dieťaťa... Stretávame sa s policajtmi, ktorí znásilnenú dievčinu poučajú, že „tak neskoro večer vonku nemala čo robiť, že to určite nebolo také zlé a ktovie, či to vôbec bolo znásilnenie“, ktorí naliehajú na dieťa, „nech si dobre premyslí, čo vypovie proti otcovi, lebo ak otec pôjde do basy, kto sa o nich doma postará...“. Stretávame sa so susedmi, ktorí pri plači z vedľajšieho bytu už len mávnu rukou, lebo „také je to tam na dennom poriadku, škoda sa starať, ešte mi vytľú okná, policajti tu už boli koľkokrát a všetko ostalo po starom ...“

Zvyšovaniu angažovanosti profesionálov aj laikov môžu napomôcť **cielené kampane zamerané na scitlivovanie verejnosti k násiliu páchanému na deťoch**. Tu vidíme veľký priestor pre zaangažovanie sa štátu, ľudskoprávných inštitúcií, mimovládnych organizácií a všetkých, ktorým záleží na ochrane detí.

⁷ Členské štáty by mali zaviesť a/alebo posilniť politiky zamerané na predchádzanie sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí... , vrátane opatrení na zníženie rizika spočívajúceho v tom, že sa deti stanú obeťami, a to prostredníctvom kampaní zameraných na informovanosť a osvetu a výskumných a vzdelávacích programov.

³ Je povinnosťou štátu ... zvyšovať povedomie prostredníctvom informovania verejnosti a mediálnych kampaní o právach dieťaťa, vrátane práva na ochranu pred všetkými formami násillia... Škodlivé účinky všetkých foriem násillia na deti by mali byť široko známe.“

⁵	Opatrenia	pre	verejnosť
1.	Každá zmluvná strana podporí alebo zorganizuje kampane na zvyšovanie povedomia určené pre verejnosť, poskytujúce informácie o jave sexuálneho vykorisťovania a sexuálneho zneužívania detí a o preventívnych opatreniach, ktoré možno prijať.		

- **Nedostatočne sa dodržiava princíp najlepšieho záujmu dieťaťa**

V konaniach s deťmi sa opakovane stretávame s tým, že sa nezohľadňuje zvýšená zraniteľnosť detí, ich závislosť na dospelých a skutočnosť, že sa nedokážu brániť. Príliš často sa stáva, že pracovníci orgánov sociálnoprávnej ochrany, polície či súdov nehľadia na záujmy detí, v záujme čo najrýchlejšieho vyriešenia prípadu postupujú voči deťom neraz tvrdo a necitlivo, názory detí považujú za okrajové, prípadne ich vôbec neberú do úvahy. V prípadoch dieťaťa ako obeť alebo svedka násillného trestného činu neraz dochádza k tomu, že policajti/sudcovia/súdni znalci výpoveď dieťaťa nepovažujú za dostatočne dôveryhodnú, dieťaťu pripisujú sklon k skresľovaniu, zveličovaniu faktov až k fabulácii, prípadne spochybujú svedectvo dieťaťa z titulu možného ovplyvňovania niektorým z rodičov. Deti, ktoré v dôsledku týrania a zneužívania utrpeli stratu dôvery voči svojim najbližším, tak navyše strácajú dôveru v ľudí a inštitúcie, od ktorých (právom) očakávajú pomoc. Preto je nanajvýš dôležité, aby sa zohľadňovanie záujmov detí stalo neoddeliteľnou súčasťou akéhokoľvek konania týkajúceho sa detských obetí týrania a sexuálneho zneužívania.

¹¹ V. Právo na dôstojné a citlivé zaobchádzanie: S maloletými obeťami a svedkami by sa malo zaobchádzať starostlivým a jemným spôsobom... Aby sa dieťa vyhlo ďalšiemu utrpeniu, rozhovory, výsluchy a iné formy vyšetrovania by mali byť vykonané školenými odborníkmi, ktorí budú postupovať citlivým, úctivým a dôsledným spôsobom

¹¹ XI. Právo na ochranu pred útrapami počas právneho procesu: Odborníci by mali prijať opatrenia, aby sa predišlo utrpeniu počas odhaľovania, vyšetrovania a právneho konania a aby sa zabezpečilo rešpektovanie najlepších záujmov a dôstojnosti maloletých obetí a svedkov

-
7. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ
 3. Usmernenia Rady Európy pre integrované národné stratégie na ochranu detí pred násillím
 5. Dohovor Rady Európy z 12. júla 2007 o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním (Lanzarote 2007)
 11. Smernica pre výkon spravodlivosti v záležitostiach týkajúcich sa maloletých obetí a svedkov trestných činov

¹⁰ Členské štáty by mali zabezpečiť, aby účinné uplatňovanie práva detí *konať* v ich najlepšom záujme bolo prvoradým hľadiskom pri všetkých záležitostiach, ktorých sa zúčastňujú alebo sa ich dotýkajú (Smernica EP 2011/92/EÚ, ⁽³⁴⁾)

¹⁰ "Systém súdnictva nemôže byť slepý k skutočnosti, že deti majú špecifické potreby a práva. Keď sú deti zapojené do súdneho konania, váhy spravodlivosti môžu byť len vtedy vyvážené, keď je zachovaný najlepší záujem detí a ak sa im dá primeraná šanca pochopiť, čo je v hre a zúčastniť sa na rozhodovaní, ktoré sa ich týka," povedala zástupkyňa generálneho tajomníka Rady Európy Maud de Boer-Buquicchio...)

¹⁰ Vo všetkých súdnych a mimosúdnych konaniach alebo iných úkonoch *by deti mali byť chránené pred poškodením, vrátane zastrášovania, odvety a sekundárnej viktimizácie.*

⁹ Článok 15. Praktické podmienky týkajúce sa postavenia obetí v konaní:...Každý členský štát bude podporovať vo vzťahu ku konaniam ... zvýšenie vytvárania nevyhnutných podmienok pre snahy o zabránenie sekundárnej viktimizácie a zabránenie vystavenia obetí zbytočnému tlaku

¹¹ (31) Odborníci by tiež mali vykonať opatrenia: a) na obmedzenie počtu výsluchov, ... b) ... ak je to možné, maloleté obeť by mali absolvovať rozhovor a vyšetrovanie ...bez prítomnosti údajného páchatel'a a majú byť zabezpečené oddelené čakárne a miestnosti na vypočúvanie...

- **Nefunguje / nedostatočne funguje spolupráca medzi jednotlivými rezortmi/pomáhajúcimi inštitúciami/aktérmi**

Nedostatočnú spoluprácu a komunikáciu medzi rezortmi práce, sociálnych vecí a rodiny, vnútra, zdravotníctva, školstva, spravodlivosti považujeme za jednu z najväčších prekážok v poskytovaní účinnej ochrany detí. V prípadoch detí ohrozených týraním, zneužívaním a zanedbávaním veľmi často dochádza k tomu, že sa na ich riešení podieľajú zástupcovia všetkých uvedených inštitúcií a súbežne prebieha viacero konaní: policajné vyšetrovanie, súdne konania (často viaceré, na sebe nezávislé – napr. súdne konanie vedené voči páchatel'ovi násilného trestného činu, rozvodové konanie, konanie vo veci zverenia dieťaťa do výchovy...) či konanie orgánov sociálnoprávnej ochrany. Medzi konaniami neexistuje žiadne prepojenie a v každom z nich sa pracuje s iným typom informácií, často duplicitne a na úkor najlepšieho záujmu dieťaťa. Každá zo zúčastnených inštitúcií sa riadi inými legislatívnymi normami a postupmi, pričom medzi nimi nedochádza k žiadnej partnerskej spolupráci v zmysle interdisciplinárnych pracovných tímov či prípadových konferencií, ktoré by konania zjednodušili a urýchlili. Smutným výsledkom úzko rezortného prístupu dotknutých inštitúcií je, že ich predstavitelia/pracovníci nemajú základné informácie o tom, kto všetko sa vlastne podieľa na ochrane detí pred násilím a akým spôsobom. Nie výnimočne namiesto spolupráce dochádza medzi rezortmi k nevraživosti a nedorozumeniam: policajti sa hnevajú na sociálnych pracovníkov, že nekonajú a nechávajú veci dospieť do štádia, keď už násilie vrcholí, sociálni pracovníci si ťažkajú na policajtov, že im nie sú oporou v kontakte s problémovými rodinami, sudcovia sa sťažujú na slabo vedené policajné vyšetrovania a nekvalifikované podania či slabú podkladovú dokumentáciu zo strany ostatných štátnych orgánov, štátnym orgánom „zavadzajú“ mimovládne organizácie, ktoré sa angažujú v prospech detí a v ich záujme zasahujú do rutinných postupov. Následkami nedostatočnej spolupráce, chýbajúceho prepojenia a nejednotných postupov tak trpia všetci, najväčšmi však deti, ktoré by mali byť v centre pozornosti všetkých zúčastnených a v záujme ktorých by všetci mali ťahať za jeden povraz.

Každý, komu sa na základe dobrých osobných vzťahov vedených najlepším záujmom dieťaťa podarilo prelomiť rezortne vymedzený prístup určite potvrdí, že vzájomná spolupráca umožňuje poskytnúť ohrozeným deťom pomoc podstatne skôr, ľahšie a účinnejšie. Preto je nevyhnutné, aby všetci zodpovední prehodnotili zaužívané postupy a čo najrýchlejšie pristúpili k hľadaniu účinných foriem medzirezortnej, interdisciplinárnej spolupráce.

³ *Prevenia násillia si vyžaduje medzisektorovú spoluprácu a koordináciu.* To zahŕňa predovšetkým koordináciu v rámci ministerstiev, regiónov a obcí, ako aj medzi štátom a občianskou spoločnosťou.

³ Pre odstránenie násillia páchaného na deťoch je nutný *spoločný postup zúčastnených strán*, pretože ide o zodpovednosť, ktorá presahuje štátom kontrolované subjekty a služby a zahŕňa všetkých členov spoločnosti, akými sú štátne inštitúcie, regionálne a lokálne zastupiteľstvá, mimovládne organizácie, profesionáli, médiá, rodiny a deti.

³ ...medzi inštitúciami na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni by mali byť vytvorené kontakty, ako aj efektívne partnerstvá založené na jasnom rozdelení kompetencií ukotvenom v zmluvách o partnerstve.

³ Všetky deti by mali mať prístup ku kvalitným službám, ktoré sú prispôbené ich potrebám. Širokú podporu by mali mať modely multidisciplinárnych služieb pokrývajúcich sociálnu, zdravotnú, vzdelávaciu a psychologickú pomoc.

10. Nové usmernenia Rady Európy o súdnictve priateľskom k deťom

9. Rámcové rozhodnutie Rady Európskej únie z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní

3. Usmernenia Rady Európy pre integrované národné stratégie na ochranu detí pred násilím

11. Smernica pre výkon spravodlivosti v záležitostiach týkajúcich sa maloletých obetí a svedkov trestných činov

Chýba národný koordinátor úsilí na ochranu detí pred násilím

Fungujúca spolupráca aktérov na lokálnej, regionálnej a národnej úrovni si okrem integrovanej národnej stratégie vyžaduje aj spoločného národného koordinátora.

Ak hovoríme o národnom koordinátorovi, nemáme na mysli konkrétneho človeka alebo inštitúciu, a už vôbec nie umelo vytvorený formálny úrad s bezzubou agendou a kompetenciami. Národný koordinátor by mal disponovať potrebnými schopnosťami a odhodlaním presadzovať účinné opatrenia na ochranu detí pred násilím, tímom ľudí dôkladne oboznámených s problematikou násilia páchaného na deťoch (teoretické aj praktické znalosti z oblasti *CAN, *CSA, *CSEC), schopnosťou spájať relevantných aktérov a dostatočnými zdrojmi potrebnými na implementáciu jednotlivých programov na ochranu detí pred násilím.

Národný koordinátor by mal zastrešovať tvorbu a implementáciu národnej stratégie ochrany detí pred násilím, výskumné programy, tvorbu programov prevencie a eliminácie násilia páchaného na deťoch a vytváranie partnerstiev na národnej (medzinárodnej), regionálnej aj lokálnej úrovni.

³ Na národnej úrovni by kľúčovú úlohu v koordinácii a monitorovaní mala mať (pokiaľ možno) inštitúcia primárne zodpovedná za ochranu detí pred násilím. Jej schopnosť zapojiť viaceré sektory do široko poňatých postupov je kľúčová pre dlhodobú úspešnosť *národnej stratégie* na ochranu detí pred násilím.

³ ...každá verejná inštitúcia podieľajúca sa na ochrane detí by mala mať jasne definovanú úlohu v súlade so širšími cieľmi *národnej stratégie* na ochranu detí pred násilím. Poverenia / mandáty jednotlivých inštitúcií by mali jasne deklarovať povinnosť spolupracovať s koordinujúcou inštitúciou a všetkými ďalšími inštitúciami a aktérmi, vrátane občianskej spoločnosti. Mali by (tiež) jednoznačne formulovať, *za čo je tá-ktorá inštitúcia zodpovedná a čo je v jej kompetencii, vrátane popisu práce pracovníkov dotknutých inštitúcií.*

- **Chýbajú národné štandardy a jednotné postupy inštitúcií zodpovedných za ochranu záujmov detí**

Profesionáli pôsobiaci v oblasti pomoci týraným, zneužívaným a zanedbávaným deťom roky volajú po zavedení štandardov, ktoré by garantovali kvalitu opatrení, programov a služieb pre deti ohrozené násilím, ako aj efektívnosť využívania prostriedkov vynaložených na ich poskytovanie. Zavedenie štandardov kvality a jednotných postupov v rámci všetkých inštitúcií zodpovedných za ochranu záujmov detí by tak mohlo prispieť nielen k zvyšovaniu úrovne pomoci deťom, ale tiež k sprehľadneniu financovania týchto opatrení a služieb na základe objektívneho posúdenia ich kvality, rozsahu a formy.

V posledných rokoch sa viaceré mimovládne organizácie, márne čakajúc na zavedenie národných štandardov kvality v oblasti poskytovania pomoci obetiam týrania, zneužívania a zanedbávania, vydali cestou tvorby „vlastných“ štandardov, pretože štandardy vnímajú ako nevyhnutný predpoklad skvalitňovania svojej práce, prinášajúci prospech tak ohrozeným deťom, ako aj samotným poskytovateľom služieb/vykonávateľom opatrení sociálnoprávnej ochrany detí. Na tomto mieste považujeme za potrebné vyjadriť naše presvedčenie, že v záujme účinnej ochrany detí pred násilím je potrebné, aby boli štandardmi kvality resp. záväznými postupmi pri konaniach s ohrozenými deťmi viazaní pracovníci všetkých zainteresovaných inštitúcií, či už patria do pôsobnosti štátnej správy, verejnej správy alebo neštátnych subjektov. Z tohto hľadiska nepovažujeme za šťastné, ak sa o zavádzaní štandardov kvality či jednotných postupov hovorí len v súvislosti s mimovládnymi organizáciami. O to viac, že na úrovni štátnych/verejných inštitúcií sa nezriedka stretávame so závažnými pochybeniami, ktoré vedú k poškodzovaniu záujmov detí.

³ Všetky inštitúcie poskytujúce starostlivosť a služby pre deti by mali byť akreditované a registrované kompetentnými verejnými inštitúciami na základe príslušnej legislatívy a minimálnych národných štandardov starostlivosti. Mali by byť vytvorené interné kontrolné mechanizmy a nezávislé mechanizmy monitoringu, ktoré zabezpečia súlad s týmito štandardmi.

- **Alarmujúca situácia v oblasti poskytovania intervenčných programov pre týrané, zneužívané a zanedbávané deti**

Špecializované intervenčné programy pre týrané, zneužívané a zanedbávané deti (*obete CAN) sa v zmysle zákona č. 305 o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele poskytujú v rámci krízových stredísk (KS). Za posledných 10 – 15 rokov vzniklo na Slovensku niekoľko desiatok KS, ktoré boli spočiatku zriaďované takmer výhradne mimovládnymi organizáciami a za finančnej pomoci zahraničných nadácií resp. predstupových mechanizmov EÚ. Svojimi výsledkami časom mnohé MVO presvedčili o svojej schopnosti poskytovať obetiam CAN kvalifikovanú pomoc a získali si rešpekt a podporu na lokálnej, regionálnej aj národnej úrovni. Mnohé z nich však časom zanikli, pretože nedokázali čeliť dlhodobému pretrvávajúcim ekonomickým tlakom. Zároveň začali vznikať nové krízové strediská v zriaďovateľskej pôsobnosti miest či samosprávnych krajov.

Aktuálne je situácia v oblasti poskytovania intervenčných programov pre obeť CAN neprehľadná, keďže je len veľmi ťažké dopátrať sa, koľko krízových stredísk na Slovensku vlastne pôsobí, pre akú cieľovú skupinu, v akom rozsahu a v akej kvalite.

3. Usmernenia Rady Európy pre integrované národné stratégie na ochranu detí pred násilím

Napriek úsiliu sa nám nedarí zistiť, koľko krízových stredísk existuje v zriaďovateľskej pôsobnosti miest a samosprávnych krajov a ako fungujú, keďže nie sú centráne evidované, nepodliehajú akreditácii, nie sú viazané formálnymi nárokmi na kvalitu poskytovaných služieb a nepodliehajú štátnemu monitoringu.

Čo sa týka krízových stredísk, ktorých zriaďovateľmi sú mimovládne organizácie, tieto musia spĺňať podmienky stanovené Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny a prejsť náročným akreditačným procesom. V súčasnosti možno nájsť na stránkach ministerstva 18 akreditovaných krízových stredísk. Časť z nich sa špecializuje na prácu s obeťami CAN a poskytuje im komplexnú starostlivosť pobytovou formou doplnenú o podporné programy podľa potreby. Ďalšie fungujú ako pobytové zariadenia so zmiešanou klientelou (dospelé obeť domáceho násillia spolu s ich deťmi) a napokon sú tu zaregistrované aj krízové strediská poskytujúce pomoc klientom formou ambulantného poradenstva určeného prevažne pre dospelé obeť domáceho násillia. Samostatnú kategóriu v rámci akreditovaných KS tvorí krízová telefonická linka pre deti.

Je zrejmé, že medzi krízovými strediskami existujú značné rozdiely, čo nemusí byť na škodu, ak sa rozdiely týkajú postupov, foriem a metód práce s ohrozenými cieľovými skupinami. Problém vidíme v tom, že v dôsledku neexistujúcich národných štandardov kvality práce s obeťami CAN nie je možné overiť, a teda ani garantovať kvalitu služieb a podporných programov pre ohrozené deti.

V rámci mapovania situácie v oblasti poskytovania intervenčných programov pre obeť CAN musíme s ľútosťou poukázať na alarmujúcu situáciu vo financovaní krízových stredísk. Nie je účelom tejto správy dopodrobna analyzovať, aká je politika financovania neverejných poskytovateľov, prečo viacero krízových stredísk zaniklo či zmenilo svoj štatút na detský domov, ani prečo veľkému ohrozeniu čelí aj tých pár krízových stredísk, ktorým sa dosiaľ podarilo prežiť. Radi by sme však pripomenuli, že tu existuje stále početnejšia skupina detí, ktoré potrebujú a budú potrebovať zvýšenú ochranu a kvalitnú odbornú starostlivosť. Bolo by škoda premárniť potenciál mimovládnych organizácií, ktorým sa spravidla bez podpory štátu podarilo zriadiť krízové strediská, napriek poddimenzovanej finančnej podpore ich udržať a dlhodobo v nich poskytovať kvalitné, širokospektrálne služby. Ak nedôjde ku korektnému nastaveniu financovania, ktoré sa bude odvíjať od kvality, rozsahu a foriem práce, potom viaceré existujúce zariadenia môžu zaniknúť a bude len veľmi ťažké nahradiť ich v dohľadnom čase novými, s porovnateľnými odbornými skúsenosťami a ľudským potenciálom.

³ ... občianska spoločnosť by sa mala stať neoddeliteľnou súčasťou ... (existujúceho) inštitucionálneho rámca a aktéri ako ľudskoprávne inštitúcie, podporné siete zabezpečujúce odborné služby a starostlivosť ...by mali byť prizývaní, aby a podieľali na tvorbe, implementácii, evaluácii a ďalšom rozvoji *národnej stratégie* na ochranu detí pred násillím.

Citované pramene:

1. Deklarácia práv dieťaťa prijatá Valným zhromaždením Organizácie Spojených národov 20. novembra 1959
2. Dohovor o právach dieťaťa
3. Council of Europe Policy Guidelines on Integrated National Strategies for the Protection of Children from Violence/ Usmernenia Rady Európy pre integrované národné stratégie na ochranu detí pred násilím
4. Program Rady Európy „Budovanie Európy pre deti a s deťmi“ (zahájený v roku 2006)
5. Dohovor Rady Európy z 12. júla 2007 o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním (Lanzarote 2007)
6. Kampaň Rady Európy „Jedno z piatich“
7. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ
8. Návrh Stratégie Rady Európy o právach dieťaťa (2012-2015)
9. Rámcové rozhodnutie Rady Európskej únie z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní
10. Nové usmernenia Rady Európy o súdnicte priateľskom k deťom
11. Rezolúcia 2005/20, Smernica pre výkon spravodlivosti v záležitostiach týkajúcich sa maloletých obetí a svedkov trestných činov, Hospodárska a Sociálna Rada OSN

**Literatúru k predkladanej správe sme čerpali z materiálov dostupných na internete v angličtine alebo v preklade do slovenčiny. Texty neprešli oficiálnou autorizáciou.*

Skratky:

- *CAN *Child Abuse and Neglect (týranie, zneužívanie a zanedbávanie detí)*
- *obete CAN *obete týrania, zneužívania a zanedbávania*
- *CSA *Child Sexual Abuse (sexuálne zneužívanie detí)*
- *CSEC *Commercial Sexual Exploitation of Children (komerčné sexuálne vykorisťovanie detí)*